

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Göteborgs universitet

Finansdepartementet

Diarienummer:
GU 2021/28
Fi 2020/03418

Svar på Remiss av SOU 2020:46 En gemensam angelägenhet

Den 6 augusti 2020 lämnade Jämlikhetskommissionen över betänkandet SOU 2020:46 En gemensam angelägenhet till regeringen.

Betänkandet skickades den 19 januari 2021 ut på remiss till bl.a. Göteborgs universitet. Universitetet ska besvara remissen senast den 12 april. Samhällsvetenskapliga fakulteten utsågs att besvara remissen för universitetets räkning. En grupp av tre sakkunniga¹ har gemensamt utformat fakultetens svar.

Den 17 mars inkom nya direktiv från Ärendefördelaren, innebärande att Samhällsvetenskapliga fakulteten skulle vara beredande efter samråd med Utbildningsvetenskapliga fakulteten samt vicerektorerna Fredrika Lagergren Wahlin och Mette Sandoff samt att remissvaret skulle beslutas av rektor.

Utbildningsvetenskapliga fakultetens samråd har behandlats av fakultetens dekangrupp.

Remissvaren från Samhällsvetenskapliga och Utbildningsvetenskapliga fakulteterna har arbetats om till ett gemensamt remissvar.

Eva Wiberg
Rektor

¹ Birgitta Jansson, Institutionen för socialt arbete, Maria Wramsten Wilmar, Psykologiska institutionen samt Anders Sundell, Statsvetenskapliga institutionen

Föredragande:

Jakob Sandin, Handläggare

Samhällsvetenskapliga fakulteten

Kopia

Registrator GU

Samhällsvetenskapliga fakulteten

Utbildningsvetenskapliga fakulteten

Vicerektor Fredrika Lagergren Wahlin

Vicerektor Mette Sandoff

SAMHÄLLSVETENSKAPLIGA FAKULTETSKANSLIET

PM

Datum: 2021-03-30
Diarienummer: **Fi 2020/03418**
GU 2021/28
Mottagare: Finansdepartementet
Handläggare: Jakob Sandin, Samhällsvetenskapliga fakulteten, Göteborgs universitet

Remissvar till Jämlikhetskommissionens betänkande En gemensam angelägenhet (SOU 2020:46).

Sammanfattning

Betänkandet (SOU 2020:46) tar upp och belyser många viktiga och centrala frågor rörande individers, hushålls och grupperns levnadsvillkor och möjligheter till att leva ett gott liv i dagens Sverige.

Sammanfattningsvis vill Göteborgs universitet lyfta fram följande synpunkter på kommissionens förslag. För utförligare svar på respektive punkt hänvisas till texten nedan. Positiva kommentarer till kommissionens slutsatser lyfts inte fram här utan hänvisas till texten nedan.

- Att det införs ett moment "Jämställdhet mellan kvinnor och män" i samhällsorienteringen för nyanlända invandrare är bra. Universitetet ställer sig dock mycket tveksamma till att det endast ska gälla *vissa* nyanlända invandrare. Att utpeka "vissa nyanlända invandrare" innebär ett godtycke och en generalisering av individer från specifika länder/regioner.
- Analyser av skolans problem är ytliga, liksom kritiken av utbildningsvetenskaplig forskning. Rapporten ger en ganska bra bild av de diskussioner som förts på dagstidningarnas debattsidor men knyter inte an till de omfattande analyser och diskussioner som förts i dessa frågor nationellt och internationellt. De ytliga

analyserna av utbildningssystemet och bristerna i kunskap om den forskning som kritiserats är mycket allvariga.

- Akademisk frihet är grundbulten i universitetets verksamhet och i ett demokratiskt samhälle, och gäller även lärarutbildningarna och skolforskning. Universitetet har pekat på flera skrivningar i Jämlikhetskommissionens rapport som önskar en politisk/administrativ styrning av forskningens och undervisningens innehåll när det gäller skola och lärarutbildning vilket Universitetet med kraft vänder sig emot.
- Förslaget att statsmakterna skulle ta ställning till undervisningsmetoder och principer skulle helt underminera svenska lärares position. Det är lärares uppgift att ta ställning till detta. Kunskaper om undervisning utvecklas genom praktiska forskning, inte genom politiska ideologiska doktriner.
- Stora delar av det som skrivs fram i kapitel 8, Utbildningsåren, bygger på ett ej tillfredsställande underlag vilket gör att de förslag och rekommendationer som läggs fram inte kan beaktas. Givet skolsystemets betydelse för jämlikhetsfrågan, är det angeläget att arbetet görs om, men med ett bredare och mer fördjupande anslag när det gäller skolsystemet och lärarutbildningarna.
- Skolkonsulenter föreslås vara en brygga mellan forskning och lärarprofession. Varför det behövs en politisk/administrativ mellanhand mellan lärarprofession och forskning förklaras inte i rapporten. Som profession har lärare en egen kapacitet när det gäller att läsa forskning. Att frånta lärarna denna professionella kapacitet och ersätta med en regelrätt styrning i form av ett politiskt/administrativt urval av forskning skulle dels ytterligare försvaga lärare som profession och därigenom yrkets status och dels leda till en administrativ överbyggnad som känns förlegad.
- Rekommendationen att ansvaret för lärarutbildningen koncentreras till färre lärosäten innebär sammantaget en mycket stor och omfattande organisatorisk förändring, inte minst därför att en stor andel av universitetens och högskolornas fakulteter/institutioner medverkar i dessa utbildningar. Att det skulle gå att genomföra inom befintliga ramar framstår som spekulering och det krävs en särskild utredning angående denna fråga. Distansundervisning kan inte ersätta seminariet som utgör en grund i högre utbildning och för förståelse av kunskapsbildningsprocesser.

Kapitel 31: Författningsförslag

- *31.1 Förslag till lag om ändring i tryckfrihetsförordningen (1949:105)*
Spelberoende är numera klassificerat som en beroendesjukdom. Förbud mot kommersiella annonser vid marknadsföring av kommersiella spel är därmed ytterst rimligt. Varningstexter om spelandets skadeverkningar är bra men bör även kompletteras med tillägg eller ny författning kring dataspel och andra icke kommersiella spel.
- *31.2 Förslag till lag om ändring i jordabalk (1970:994)*
Då stora delar av hyresbostadsbeståndet i Sverige står inför omfattande renoveringar är detta förslag till ändring i jordabalken en välkommen förändring vilket kommer att bidra till att stärka de hyresboendes inflytande över sitt boende samt en möjlighet att minska antalet hushåll som kan komma att drabbas av s.k. renoveringar.
- *31.4 Förslag till lag om ändring i utlänningslagen (2005:716)*
Tillägg sanktionsavgift – detta tillägg är viktigt då det stärker de arbetstagare, som

kommer till Sverige med arbetstillstånd, och tydliggör deras rättigheter samt att ersättningarna (löner, arbetsvillkor m.m.) följer gällande avtal. Det befrämjar även de företag som följer regler och avtal i konkurrensen med de företag som inte gör det.

- **31.5 Förslag till lag om ändring i skollagen (2010:800)**
Förslaget tar upp jäv vid betygssättning i fristående skolor. Vi välkomnar förslaget om att kraven saklighet, opartiskhet och likabehandling även ska vara tillämplig på offentliga förvaltningsuppgifter som utförs i fristående skolor, inklusive frågan om lärares jäv vid betygssättning. Förslaget är rimligt för att komma till rätta med de felaktigheter som finns enligt tidigare forskning, skolverkets och skolinspektionens rapporter och översyn. Alla grund- och gymnasieskolor och dessas betygssättning utgör en del av den svenska statens myndighetsutövning och lika ska gälla oavsett huvudman (kommunal eller privat huvudman d.v.s. friskolor).
- **31.6 Förslag till förordning om ändring i förordning (2010:1138) om samhällsorientering för vissa nyanlända invandrare**
Att det införs ett moment "Jämställdhet mellan kvinnor och män" i samhällsorienteringen för nyanlända invandrare är bra. Vi ställer oss dock mycket tveksamma till vad menas med "vissa nyanlända invandrare". Utifrån ett jämställdhetsperspektiv borde detta gälla alla nyanlända invandrare. Att utpeka "vissa nyanlända invandrare" innebär ett godtycke och en generalisering av individer från specifika länder/regioner, vilket enligt samhällsvetenskaplig forskning inte kan göras. Vi ser svårigheter i att göra denna avgränsning på ett sakligt sätt, och det finns dessutom en risk att den kan komma att ändras över tid vilket skapar ytterligare godtycke. Alla nyanlända invandrare bör få ta del av detta oavsett vilket land/region de kommer från.
- **31.8 Förslag till förordning om ändring i gymnasieförordningen (2010:2039)**
Förslaget innebär att "Vid prövningen får hänsyn även tas till intresset av att utbildning med en enskild huvudman kan etableras" tas bort från tidigare lagtext. Detta är rimligt då ett sådant gynnande vid nyetablering av friskolor (enskild huvudman) kan snedvrída konkurrens gentemot kommunala gymnasieskolor.
- **31.9 Förslag till förordning om ändring i skolförordningen (2011:185)**
Samma förslag som 31.8 ovan men gäller här grundskolor. Kommentrar till detta förslag är likalydande som det för 31.8. Förslaget innebär att "Vid prövningen får hänsyn även tas till intresset av att utbildning med en enskild huvudman kan etableras" tas bort från tidigare lagtext. Detta är rimligt då ett sådant gynnande vid nyetablering av friskolor (enskild huvudman) kan snedvrída konkurrens gentemot kommunala grundskolor.
- **31.10 Förslag till förordning (2022:000) om statlig hyresgaranti**
Detta är ett helt nytt förslag som stärker individers och hushålls rätt till eget boende och kan bidra till att minska hemlösheten. Förslaget uppfattas som ytterst rimligt och syftar till att hjälpa individer och hushåll i ekonomiskt svaga positioner till trygghet i boende. Inte minst stärker det barn i dessa hushåll till en trygghet i boende och skolgång.

Övergripande kommentarer angående utbildningsfrågorna

Kommissionens uppdrag var som följer:

”En kommitté för ökad ekonomisk jämlikhet – en jämlikhetskommission – får i uppdrag att lämna förslag som syftar till att långsiktigt öka den ekonomiska jämlikheten och öka möjligheterna till social rörlighet. Kommissionens förslag ska sammantaget bidra till ökad jämlikhet.” Dir. 2018:74, s 1.

Detta är en angelägen uppgift som förefaller ha varit svår för kommissionen att hantera vad gäller utbildningsfrågor. I det följande lyfter vi fram tre övergripande synpunkter i anslutning till just jämlikhetsfrågan och utbildning:

1. Analyser av dynamiken i relationen utbildning och samhälle är mycket snäva: Inom olika discipliner som filosofi och pedagogik har utbildning och jämlikhet analyserats ingående under lång tid och utifrån olika positioner. I rapporten behandlas emellertid denna problematik mestadels som en fråga om medborgarnas konkurrens om positioner i en given samhällsstruktur, exempelvis i form av skolprestationer och effektivitet i förmedling. Utbildning som en rättighet att ta del av samhällets resurser och omsorg behandlas i mindre utsträckning, liksom utbildningens ansvar för skapandet av kulturellt kompetenta medborgare. I texten saknas i stort analyser av frågor om utbildning vad gäller bildningsideal och samhällsreformer. Därmed saknas också behandlingen av viktiga uppgifter för utbildning relativt förändring av samhällsstrukturella förhållanden. Med tanke på kommissionens uppgift är detta att beklaga.
2. Analyser av skolans problem är ytliga: Rapporten ger en ganska bra bild av de diskussioner som förts på dagstidningarnas debattsidor de senaste decennierna om bristande kunskapssyn i exempelvis lärarutbildningar. Det hade varit en fördel för kommissionen om den knutit an till de omfattande analyser och diskussioner som förts i dessa frågor nationellt och internationellt.¹ På motsvarande sätt återspeglas i rapporten debattartiklar om den svenska skolans förfall, där ett mindre antal debattörer, med ett större antal texter, hänvisat till försämrade resultat i internationella jämförelser, utan att analysera orsakerna till detta. På motsvarande sätt lyfter kommissionen fram andra länder som pedagogiska förebilder på ett å-socialt sätt. Relativt kommissionens uppdrag är det lite tråkigt med sådana ytliga och selektiva analyser.
3. Kritik av utbildningsvetenskaplig forskning är svagt underbyggd: Analyserna är snäva och ytliga. De knyts i sin tur till hävdanden om att den pedagogiska forskningen har bristande kvalitet och saknar internationell förankring.

¹ Labaree, David F., E. D. Hirsch, and Barbara Beatty. "The ed school's romance with progressivism." *Brookings papers on education policy* 7 (2004): 89-129.

”Kvaliteten på svensk pedagogisk forskning har vid olika tillfällen ifrågasatts. Som måttstock har då använts antal citeringar, utbyte med omvärlden och liknande standardindikatorer. Andelen som ägnas åt jämförande, praktikanknutna undersökningar av pedagogiska metoder är låg. [Som fotnot ref till Eklund, 2000; Sundell, 2010; och Broady m.fl. 2011] Omkring hälften av forskningen har tidigare publicerats på svenska, men tendensen går mot ökad publicering på engelska, vilket underlättar utbytet med omvärlden. [med ref till Vetenskapsrådet, 2015] En utvärdering av forskningsområdet initierades år 2018, men denna har avbrutits. (ref till Jörgen Tholin, personligt meddelande).”
SOU 202:46, s. 606.

Citatet ovan är intressant genom sitt urval av källor. Kommissionen bortser exempelvis från HSFRs internationellt baserade utvärdering av svensk pedagogisk forskning,² men refererar till Harald Eklunds artikel några år senare, och till ett personligt meddelande om något som inte inträffat! Den bortser från andra studier av hur svensk utbildningsvetenskaplig forskning publicerats och denna forsknings agerande på internationella arenor som bland annat VR gett ut.³ Likaså bortser den från internationella studier av problematiken.⁴

Givet Jämlikhetskommissionen viktiga och angelägna frågor som rör ekonomisk jämlikhet och social rörlighet, samt betydelsen av samspelet mellan utbildning och samhälle i skapande av (o)jämlikhet för detta sammanhang, är de ytliga analyserna av utbildningssystemet och bristerna i kunskap om den forskning som kritiserats mycket allvarliga.

I vårt svar fokuserar vi enbart på de aspekter som berör lärarutbildningarna och universitetets verksamhet. Det handlar dels om organisatoriska och ekonomiska konsekvenser av de förslag och rekommendationer som förs fram och dels om värnandet av akademisk frihet. Akademisk frihet är grundbulten i universitetets verksamhet och i ett demokratiskt samhälle, och gäller även lärarutbildningarna och skolforskning. I vårt svar har vi pekat på flera skrivningar i Jämlikhetskommissionens rapport som önskar en politisk/administrativ styrning av forskningens och undervisningens innehåll när det gäller skola och lärarutbildning vilket vi med kraft vänder oss emot.

² Rosengren, K. E., Öhngren, B., & Härnqvist, K. (1997). An evaluation of Swedish research in education. Swedish Council for Planning and Coordination of Research.

³ Hansen, M. ; Lindblad, S. (2010). Forskningskommunikation och publiceringsmönster inom utbildningsvetenskap: En studie av svensk utbildningsvetenskaplig forskning vid tre lärosäten (Vetenskapsrådets Rapportserie Nr 10:2010). Stockholm: Vetenskapsrådet. ISBN/ISSN: 978-91-7307-178 [Nr. 124023]

⁴ Ex Oancea, A. (2005) Criticisms of educational research: key topics and levels of analysis, British Educational Research Journal, 31:2, 157-183, DOI: 10.1080/0141192052000340198

Vi har däremot inte kommenterat de delar som berör skolsystemets inre organisering respektive dess samhälleliga organisering. Inte heller har vi berört den viktiga frågan "Vad påverkar utbildningsresultat och utbildningsval" (avsnitt 8.1). En kommentar här är dock att den frågan kräver en mer ingående analys än vad som föreligger i kommissionens rapport. Det finns en omfattande svensk forskning inom området, även longitudinell, som borde ha utgjort en grund för kapitlet. Jämlikhetskommissionen har uppenbarligen inte satt sig in i denna forskning utan förlitar sig delvis på ofta okunniga debattinlägg i dagspressen.

I kapitel 8, Utbildningsåren, skriver kommissionen följande med hänvisning till skolan:

"Det finns en viktig jämlikhetsaspekt på detta system. Barn med olika familjebakgrund har olika förutsättningar att utvecklas som människor, och en av skolans centrala uppgifter blir att jämna ut dessa förutsättningar genom att garantera en hög lägstanivå på kunnandet och färdigheterna. På längre sikt är skolan det viktigaste instrumentet för att skapa ett jämlikt samhälle befolkat av autonoma människor som kan orientera sig i tillvaron och försvara sina rättigheter. Tanken om en allmän och obligatorisk skola, som är ett arv från upplysningen, är därför ett bärande element i demokratin" (SOU 2020: 46, del 1, s 287).

Stora delar av det som skrivs fram i kapitel 8, Utbildningsåren, bygger på ett ej tillfredsställande underlag vilket gör att de förslag och rekommendationer som läggs fram inte kan beaktas. Givet skolsystemets betydelse för jämlikhetsfrågan, en uppfattning som kommissionen också delar, är det angeläget att arbetet görs om, men med ett bredare och mer fördjupande anslag när det gäller skolsystemet och lärarutbildningarna.

Kapitel 7: Det tidiga livet

7.3. Familjeförhållanden

Där står "Skillnader i mortalitet beroende på plats i syskonskaran har visats för personer födda under tidigt 1900-tal" (s. 280). Detta underlag, att plats i syskonskaran har betydelse för mortalitet, ställer vi tveksamma till. Övriga referenser såsom i frågan som kopplas till kognitiv förmåga har mer forskningsmässigt belägg.

Kapitel 10: Vuxenlivet

10.5 Alkohol, tobak, narkotika och spel

I texten anges att beroende att kvinnor i högre grad än män har ett spelberoende. Det stämmer bara delvis. I Folkhälsomyndighetens rapport som texten refererar till beskrivs en mer nyanserad bild som bör tas i beaktande för att föreslagen författning skall ha önskvärd effekt.

Spel omfattas av så mycket mer än kommersiella spel. Dataspel innebär också en psykiskt lidande och indirekta ekonomiska konsekvenser. Texten bör därför vara något mer nyanserad vad gäller typ av spel och vilken målgrupp som nyttjar/har ett beroende.

Kapitel 17: Utbildning och kultur

Under de senaste decennierna har lärarutbildningarna alltmer kommit att ställas i förgrunden när det gäller utbildningspolitiska frågor. Lärarutbildningar är till sin natur politiska, dels genom den genomgripande betydelse som skolan och dess lärare har för forordandet av jämlikhet genom social rörlighet på lika villkor i samhället och dels genom att utbildning ses som en central aspekt av ekonomisk tillväxt i ett sammanhang av globalisering och kunskapsekonomi. Dessa aspekter behöver hållas isär men blandas i Jämlikhetskommissionens resonemang tyvärr samman med den mer ideologiserade dagstidningsdebatten. Detta gäller inte minst frågan om en så kallad pedagogisk nyordning (kallas ibland även konstruktivistisk syn på lärande):

”Pedagogisk doktrin och didaktik lärs ut på lärarhögskolor, vilket får konsekvenser för undervisningen i takt med att nya lärkullar examineras, och i den takten kan man därför utgå från att förändring får genomslag” (SOU 2020: 46, del 2 s 556).

Underlaget för kommissionens argument om en pedagogisk doktrin som får ”konsekvenser för undervisningen” sägs i rapporten främst vara hämtat från PISA-studierna. Detta framstår som ett mycket bräckligt underlag för hävdanden som rör vad som faktiskt görs inom universitetens och högskolornas olika lärarutbildningsprogram. Här kan också nämnas att begreppet lärarhögskola avskaffades i samband med högskolereformen 1977, dvs för mer än 40 år sedan. Det är synd att frågan om lärarutbildningen och dess innehåll hanteras så slarvigt och okunnigt. Därigenom blir det bitvis svårt att avgöra vad som är figur och vad som är bakgrund när det gäller den angelägna frågan om lärarutbildningarna och jämlikhet. Många angelägna aspekter riskeras att skymmas.

17.3.1 Huvudmannaskap, ledning och finansiering av förskolan och skolan

- s. 569 *Rekommendation: Staten påtar sig ett större ansvar för skolsystemet. En sådan förändring kräver ett antal förändringar i skolans organisationsstruktur och finansiering.*

En regional organisation som länk mellan den centrala och den lokala nivån tillskapas. Huvudalternativet bör vara att denna organisation anpassas till skolsystemets specifika förutsättningar men att nuvarande länsindelning är en naturlig utgångspunkt.

Organisatoriskt kommer detta till uttryck genom en regionalisering av Skolverket. Den regionala organisationen får till uppgift att säkerställa att de nationellt fastställda målen för utbildningspolitiken förverkligas på den regionala och lokala nivån.

Tillsyns- och utvärderingsfunktionerna anpassas till den regionala organisationen.

En ökad regional samordning för styrning inom skolsystemet är positivt. Det ger också möjligheter till en ökad regional samverkan mellan skolhuvudmän och lärosäten, vilket är viktigt både för utvecklingen av skola på vetenskaplig grund, lärarutbildning i nära relation till professionen och för gemensamma perspektiv på den regionala kompetensförsörjningen inom sektorn från lärarutbildning, fort- och vidareutbildning till forskarutbildning. I förutsättningarna för utveckling av samverkan mellan lärosäten och skolhuvudmän är det

dock viktigt att lärosätena har en tydlig roll utan ensidig styrning av den typ av mellanhand som till exempel ett nationellt styrt Skolverk utgör. Även om utvecklingen behöver säkerställas nationellt är det viktigt att ge utrymme för organisk utveckling regionalt utan alltför styrda former och att högre ambitionsnivåer har möjlighet att realiseras där detta kan komma till stånd. Här är det en fördel att utnyttja lärosätenas geografiska förutsättningar för regional samverkan.

- *s 581. Rekommendation: De fristående skolorna integreras tydligare i det offentliga utbildningssystemet. Dimensioneringen och planeringen av utbildningen görs gemensamt för offentliga och fristående skolor inom ramen för Skolverkets regionala organisation. Den fria etableringsrätten inom skolområdet begränsas genom förhandsprövning av behovet.*

Integration av de fristående skolorna i regional planering och det offentliga utbildningssystemet ökar förutsättningarna för ett sammanhållet skolsystem och att ansvarstagande för systemet som helhet inte endast vilar på kommunala skolor.

- *s. 599 Förslag: En utredning tillsätts med uppdrag att föreslå åtgärder för långsiktig kompetensförsörjning och kvalitetsförstärkning inom förskolan. Utredningen bör se över behov av utbildnings-platser till förskoleläroprogrammet, utformning av detsamma och alternativa vägar för kompetensförsörjning till förskoleverksamhet*

En sådan utredning bör utgå från erfarenheter av tidigare utbyggnad av förskolläroprogrammet och i övrigt också beakta kompetensförsörjningsbehovet relativt vetenskapliga kompetenser som behövs inom programmet.

17.3.3 Pedagogik, lärarutbildning och läromedel

Förslag. Lärarprofessionen stärks i enlighet med de förslag som lagts i tidigare utredning. Ett system med skolkonsulenter införs som brygga mellan pedagogisk och didaktisk forskning och praktiken i skolorna. (s 604)

Förslaget om skolkonsulenter diskuteras på fyra rader. Skolkonsulenter förslås vara en brygga mellan forskning och lärarprofession och med hänvisning till att sådana funnits på de tidigare Länskskolenämnderna. Varför det behövs en politisk/administrativ mellanhand mellan lärarprofession och forskning förklaras inte i rapporten. *Som profession har dock lärare en egen kapacitet när det gäller att läsa forskning.* Att frånta lärarna denna professionella kapacitet och ersätta med en regelrätt styrning i form av ett politiskt/administrativt urval av forskning framstår som märkligt. Förslaget skulle dels ytterligare försvaga lärare som profession och därigenom yrkets status och dels leda till en administrativ överbyggnad som känns förlegad. Det är hög tid att lärare tas på allvar, även när det gäller skolans utveckling. Likt andra välfärdsprofessionella yrkesgrupper, såsom läkare, sjuksköterskor och socionomer, står lärare i frontlinjen i mötet med samhällets medborgare. I sitt dagliga arbete har lärare uppgiften, likt andra välfärdsprofessionella, att fatta beslut som kan göra en skillnad i ett samhälleligt välfärdsperspektiv. En politisk/administrativ överbyggnad kan inte lösa frågan om en utbildning (eller i jämförelse: en god vård/socialtjänst) på jämlika villkor. Välfärdsprofessionellas arbete och utbildning bygger på kunskap, inte på politisk ideologi.

- *Förslag. Minimikrav på betyg för antagning till lärarutbildningen utreds. (s 604)*

Vi delar Jämlikhetskommissionens synpunkt att det är angeläget att de studenter som presterar bäst väljer en lärarutbildning. Det finns en lärarbrist i Sverige och kommissionen lyfter problemet med lågt söktryck till lärarutbildningarna. Sammantaget är lärarutbildningarna den största gruppen programutbildningar i Sverige. Hösten 2016 var antalet studerande på någon av lärarutbildningarna drygt 38 000. Detta kan jämföras med ca 27 000 studenter inom civilingenjörsutbildningarna och knappt 15 000 på sjuksköterskeutbildningen. Andra program är betydligt mindre som t ex utbildningar till läkare, jurist eller psykolog.⁵ Givet det stora antal studerandeplatser som måste fyllas och att dagens expanderade högre utbildning erbjuder betydligt större valmöjligheter för de sökande är frågan emellertid inte enkel. Mediedebatten gör allt annat än att stärka lärarprofessionens status vilket säkert avskräcker många presumtiva sökande.

Noteras kan att Universitets- och högskolerådet i april 2020 fick i uppdrag av regeringen att utreda krav på betyg C i undervisningsämnena som särskild behörighet för ämneslärarutbildning. I sin slutrapport konstaterar UHR bland annat att: "Konsekvenserna av förslaget kommer, åtminstone i det korta perspektivet, leda till mer homogena studentgrupper, ett minskat antal behöriga sökande och antagna, en ökad brist på lärare samt ett ökat tryck på vuxenutbildningen." och vidare att: "Bortfallet av studenter kommer att påverka lärosätenas ekonomi, något som i förlängningen kan komma att påverka kvaliteten på utbildningarna" (UHR 2021, Dnr. 1.1.1-00653-2020, s. 4).

- *Rekommendation: Ansvaret för lärarutbildningen koncentreras till färre lärosäten, samtidigt som tillgängligheten i alla delar i landet säkras genom att utbildningen erbjuds på distans vid filialer eller lärcentrum.*

Rekommendationen innebär sammantaget en mycket stor och omfattande organisatorisk förändring, inte minst därför att en stor andel av universitetens och högskolornas fakulteter/institutioner medverkar i dessa utbildningar. Det framstår som oerhört naivt att hävda att en sådan åtgärd skulle kunna genomföras inom befintliga ramar. Vi menar att det därför krävs en särskild utredning angående denna fråga.

Som motiv för denna genomgripande förändring anges:

- Brist på disputerad personal
- De som undervisar bör ha kontakt med forskningen – de som undervisar behöver dock inte själva bedriva forskning, men de ska ha löpande och tillräckligt intensiva kontakter med dem som gör det
- Genom stark knytning till metodikforskning garanteras en högre kvalitet
- Otillräcklig anknytning till undervisningspraktiken
- Antalet orter där lärarutbildning ges bör vara tillräckligt för att möjliggöra rekrytering i alla delar av landet (bred rekrytering med geografisk närhet)

⁵ Berlin, D. (2017). Aktuella frågor angående lärarutbildningen. En översikt av den offentliga debatten. Göteborg: Enheten för utredning och lärarutbildning. Göteborgs universitet.

- Undervisningen kan bedrivas på distans genom föreläsningar via videolänk för att säkerställa kvalitet
- Praktik i skolan ska kunna genomföras över hela landet
- Åtgärderna bör kunna genomföras inom befintliga ramar

Det är viktigt att se frågan om lärarprofession och lärarutbildning som en helhet. Vi delar uppfattningen om att brist på disputerad personal och avsaknad av forskning inom vissa frågor är problematiskt. Lärarutbildningarna blev en del av högskolan år 1977. 1993 års högskolereform stärkte ytterligare lärarutbildningarnas akademisering. Ett problem är att utvecklingen här har gått långsamt. Att det är brist på disputerad personal beror på små resurser för att utbilda doktorer. Att det är brist på forskning inom angelägna områden beror också på små resurser. De resurser som finns för forskning ska jämkas med resurser för forskarutbildning. För att komma tillrätta med dessa obalanser krävs en än mer omfattande satsning på forskarutbildade lärarutbildare än den som görs nu, t ex genom VR/UVKs lärarforskarskolor och på utbildningsvetenskaplig forskning. Lärarutbildningens uppdrag är mycket omfattande men dess akademisering har behandlats styvmoderligt.

Jämlikhetskommissionen nämner att metodikforskning ska garantera en högre kvalitet men pekar inte särskilt ut vad som avses. Det har under senaste decennierna utvecklats olika ämnen inom utbildning på forskarnivå där lärarutbildning är en behörighetsgivande grund och med ämnesdidaktiska inriktningar alternativt mot lärares arbete. Sammantaget innebär detta en expanderande forskningsbas som utgör en grund för läraryrkets akademisering, även om det går sakta. Denna akademisering ligger till grund för lärares professionalisering, vilket innebär att lärare bör tillerkännas en kapacitet att som profession identifiera angelägna problem inom skolan och undervisning. Finland är här förebildligt, men så har också de finska lärarna en hög status. Givet skolans och lärarnas centrala placering när det gäller frågor om jämlikhet är frågan om akademisk frihet för disputerade lärarutbildare av vital betydelse för skolans uppdrag att möjliggöra social rörlighet på jämlika villkor.

Förslaget att statsmakterna skulle ta ställning till undervisningsmetoder och principer (s 607) skulle helt underminera svenska lärares position. Det är lärares uppgift att ta ställning till detta. Kunskaper om undervisning utvecklas genom praktknära forskning, inte genom politiska ideologiska doktriner som väljer det resultat som passar den egna övertygelsen och sorterar bort annat.

Vi har svårt att se hur en centraliserad stordrift skulle kunna komma tillrätta med problemet med att många odisputerade undervisare inom lärarutbildningarna. Det kan endast en utvecklad forskarutbildning göra. Det finns istället en stor risk att avståndet till forskningen blir större för lärarstudenterna vilket är allvarligt med tanke på att forskning utgör grunden för deras förståelse av utbildningens kompensatoriska aspekter och deras möjligheter att i framtiden kanske själva beforska detta angelägna område. Distansundervisning kan inte ersätta seminariet som utgör en grund i högre utbildning och för förståelse av kunskapsbildningsprocesser. Vi kommer att kunna lära oss mycket om detta i

efterdyningarna av coronapandemin och övergången till distansundervisning inom den högre utbildningen.

- *Förslag: Öka anslagen till den praktikanknutna forskningen om förskola och skola, med ett kompensatoriskt perspektiv i utvärderingen av olika undervisningsmetoder. (s. 607).*

Vi delar uppfattningen att utökade anslag för praktisknära forskning om förskola och skola är angeläget. Ett kompensatoriskt perspektiv är mycket viktigt. På vilka grunder en sådan bedömning ska göras utvecklas dock inte. Ett problem här är att relevant forskning inte beaktas i sammanhanget.⁶

Det förefaller närmast som att kommissionen inte känner till aktuell praktisknära forskning med ett kompensatoriskt perspektiv. Det är synd och leder till att dessa angelägna frågor om ett kompensatoriskt perspektiv behandlas slarvigt och okunnigt. Jämlikhetskommissionen resonemang om utbildningsfrågor, jämlikhet och ett kompensatoriskt perspektiv riskerar att leda till trivialisering och att det kompensatoriska perspektivet, på grund av okunnighet och förenklade resonemang, hanteras på ett sätt som motverkar dess syfte. Detta skulle vara förödande, både för den enskilde som drabbas och för samhället som helhet.

- *Rekommendation: Undersök möjligheterna att lagfästa krav på att pedagogiken inte ska missgynna elever med sämre förutsättningar. (s. 607)*

Ja, det är viktigt att elever med sämre förutsättningar inte ska missgynnas. Här vill vi peka på att den specialpedagogiska forskningen är underdimensionerad.

- *Förslag: Blivande lärare som fullgjort halva utbildningen får arbeta halvtid som lärare medan de avslutar sin utbildning på den andra halvan av tiden.*

Jämlikhetskommissionen noterar risk för avhopp och att utbildningstiden förlängs. Vi delar dessa farhågor. Därtill ska läggas de organisatoriska utmaningar som är förenade med olika

⁶ Här finns sedan många år en rad olika studier, bl a av Ulrika Wolff respektive Monica Reichenberg, t ex

Wolff, U. (2011). Effects of randomised reading intervention study: An application of structural equation modelling. *Dyslexia*, 17:4, 295-311.

Sterner, G., Wolff, U. & Helenius, O. (2020). Reasoning about Representations: Effects of an Early Math Intervention, *Scandinavian Journal of Educational Research*, 64:5, 782-800.

Reichenberg M, Löfgren K. (2014). An Intervention Study in Grade 3 Based Upon Reciprocal Teaching. *Journal of Education and Learning*. 8:2, 122-131.

Reichenberg, M., & Andreassen, R. (2019). Self-efficacy as a predictor of reading instruction: a comparison between Norwegian and Swedish teachers. *L1-Educational Studies in Language and Literature*, 19, 1-29.

versioner av s.k. arbetsintegrerade lärarutbildningar. Det ställer stora krav på samordning mellan lärosäte och arbetsgivare (skolhuvudman) och insatser på vardera sidan för att ge studenterna rimliga förutsättningar. Det är inte klarlagt att en utbildning av detta slag leder till vare sig en ökad kvalitet eller kvantitet.

17.3.5 Genomför en kontrollerad studie av hur lärcentrum kan fungera som stöd för att höja genomströmningen i högre utbildning på distans av framförallt studenter från studieovana hem.

Det är ett bra förslag att göra en studie av hur ett lokalt lärcentrum kan fungera för att höja genomströmning av högre utbildning på distans. Ta nedanstående punkter i beaktande vid utformandet av denna studie.

För att kompetensförsörja landsorten och ge möjligheter till högre studier för de som vill bo kvar på landsbygden och redan är etablerade där låter det som ett mycket bra förslag. Alla kan inte bo i storstäder. Lokala lärcentrum kan ha flera viktiga roller att fylla här:

- Att ge ett socialt sammanhang för studenter boende på landsbygden. Studenter från studieovana hem upplever ofta en "klassresa" i utbildning som kan vara ganska krävande. Att ha kontakt med andra som gör samma resa kan vara mycket viktigt i att förmå och vilja fullfölja utbildningen.
- Att tillgänglighetsanpassa den digitala undervisningen torde vara lättare att göra via ett lärcentrum än endast digitalt. Studenter i behov av pedagogiskt stöd måste kunna få samma typ av stöd som om de läste på Campus. Även för denna grupp är ett socialt sammanhang av stor vikt.
- Det är viktigt att ha någon form av introduktionspaket för nya högskolestudenter på ett sådant lärcentrum. Forskning inom studie- och yrkesvägledning visar att det är viktigt framförallt för studenter från studieovana hem att få hjälp att orientera sig in i högskolestudier, hur det fungerar på högskolan, studieteknik, vägledning och information. Allt för många väljer att avbryta sina studier under första terminen för att de inte känner "att de passar in".
- Idén om lärcentrum och distansundervisning som medel att stärka geografisk och social tillgänglighet när det gäller högre studier är inte ny. Den framstår som ett tveeggat svärd. Å ena sidan ges en geografisk närhet till en studieplats vilket underlättar för många. Å andra sidan bygger den geografiska tillgängligheten på individualiserade studier vilket kräver studieovana. Sådana kan vara särskilt krävande för studenter från studieovana hem. Samspelet mellan utbildning och jämlikhet är en mycket komplex fråga där det inte finns en enkel teknisk lösning. Distansutbildningen är heller inte en universallösning som passar alla.

Kapitel 27: Institutionella frågor

Politisk ojämlikhet kan vara både en orsak till och en konsekvens av ojämlikhet i levnadsvillkor. Det tydligaste resultatet från forskning om politiskt deltagande är att mer resursstarka personer är mer aktiva i demokratin, och därför får ett större inflytande. Åtgärder för att stärka jämlikheten i samhället i stort kan därför förväntas påverka även den politiska jämlikheten, som utredningen påpekar. Samtidigt är det i forskningen också tydligt att samhällsliga institutioner samverkar med personliga förhållanden, som utbildning eller inkomst. Till exempel är skillnaderna i politiskt deltagande mellan hög- och lågutbildade

större när deltagandet är mer krävande, såsom att engagera sig i ett parti. Mindre krävande former av deltagande, till exempel röstande i val, är mer jämlikt mellan individer med olika resurser. I den mån det inte går att åtgärda de underliggande orsakerna till ojämlikheten som utbildning och inkomst är det alltså viktigt att institutionerna inte försvårar deltagandet.

När det gäller de få konkreta förslag i utredningen som talar till den demokratiska och politiska jämlikheten är vi positiva.

27.3.4 Förslag om att skärpa regelverket för partiernas finansiering

Vi ställer oss bakom förslaget om att skärpa regelverket för partiernas finansiering. Även om det inte finns indikationer på att otillbörliga kontakter är ett stort problem i nuläget är det positivt att i förebyggande syfte stärka skyddet.

27.3.4 Förslag om en ny maktutredning

Vi ställer oss bakom förslaget att tillsätta en ny maktutredning. Forskningsläget kring orsakerna till ojämlikt politiskt inflytande är dock mer oklart än vad utredningen ger sken av, vilket vi återkommer till nedan. Men just på grund av denna oklarhet är den föreslagna maktutredningen välkommen.

Utredningen tar upp den statsvetenskapliga forskning som visar att vissa väljargrupper – framförallt de med högst inkomster – är bättre representerade. Mycket av forskningen behandlar USA, men nyare studier visar på liknande mönster också i europeiska länder, inklusive Sverige.

Forskningsläget kring vad som förklarar detta ojämlika inflytande är dock inte entydigt. I sektion 27.2, "Diagnos politiskt inflytande", står det att glappet mellan väljaropinion och politiska beslut hänger ihop med att de politiska partierna blivit mer oberoende av sina väljare, och att personer med höga inkomster får ett växande inflytande över politiken. Även om detta är en vanlig och inflytelserik hypotes i forskningen kan den inte anses bevisad. Andra föreslagna förklaringar fokuserar på representanters sociala bakgrund, eller på att nationella regeringar begränsas i sitt handlingsutrymme av internationella institutioner. Att vissa väljargrupper är bättre representerade står klart, men förklaringen till varför det är så är alltså omtvistad.

Ärendets beredning

Ärendet har beretts av Samhällsvetenskapliga fakulteten vid Göteborgs universitet, i samråd med Utbildningsvetenskapliga fakulteten samt vicerektorerna Fredrika Lagergren Wahlin och Mette Sandoff.